

УДК 347.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.1.39>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Дутко А.О.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-5062-6947
e-mail: mr1506_dutko@ukr.net*

Дутко А.О. Правове регулювання реабілітації в сфері охорони здоров'я.

У статті зазначається, що законодавство гарантує кожному право на охорону здоров'я та медичну допомогу. Повномасштабне вторгнення викликає необхідність опрацювання та оновлення нормативно-правових актів щодо забезпечення права особи на медичну допомогу, зокрема на надання реабілітаційних послуг. Зазначено, що реабілітаційна допомога спрямована на низку основних напрямків, по-перше, на підтримку функцій організму пацієнта в процесі загострення хронічних захворювань. По-друге – на попередження, ранню діагностику порушень роботи органів та систем організму пацієнта. Третій напрямок направлений на повне чи часткове відновлення порушених органів чи систем та компенсацію втрачених функцій уражених органів чи систем. Четвертий напрямок пов'язаний із попередженням та зниженням ступеня інвалідизації.

Автор наголошує, що відсутність грамотної та ефективної медичної реабілітації в Україні – багатофакторна проблема: є недостатня кількість стаціонарних та амбулаторних відділень реабілітації; нестача медичного персоналу – реабілітологів, психологів; не вистачає реабілітаційного обладнання; існує потреба в належних освітніх програмах для лікарів.

У статті автор наголошує, що одним з завдань держави є сприяння реалізації особами з інвалідністю їх конституційних прав; проведення державної політики у сфері реабілітації осіб з інвалідністю, підтримка їх інтеграції у суспільство, а повномасштабна війна на території України зумовлює все більшу актуальність та потребу реабілітації осіб, які постраждали внаслідок бойових дій. Такі чинники здоров'я населення, як зростання захворюваності, травматизм, тимчасова втрата працездатності, передчасна смертність населення вимагають розвитку ринку реабілітаційної медицини України та його правового регулювання. У статті зазначається, що позитивними аспектами є розробка нових технологій медичної реабілітації, у тому числі на основі телемедицини та ІТ-технологій, підготовка нових професійних стандартів для медичної реабілітації на сучасному рівні відповідно до міжнародних рекомендацій. Все це вимагає ефективного функціонування системи, що насамперед потребує удосконалення та розвитку нормативно-правового забезпечення у сфері реабілітації.

Ключові слова: медична допомога; реабілітаційні послуги; особи, яким надається реабілітаційна допомога; особи з інвалідністю; право на охорону здоров'я; державно-приватне партнерство; реабілітація в сфері охорони здоров'я; демографічна політика.

Dutko A.O. Legal regulation of rehabilitation in the field of health care.

The article notes that the law guarantees everyone the right to health care and medical assistance. A full-scale invasion calls for the development and updating of legal acts on ensuring a person's right to medical assistance, in particular, to the provision of rehabilitation services. It is noted that rehabilitation assistance is aimed at a number of main areas, firstly, at supporting the functions of the patient's body during the exacerbation of chronic diseases. Secondly, for warning, early diagnosis of disorders of the organs and systems of the patient's body. The third direction is aimed at full or partial restoration of damaged organs or systems and compensation of lost functions of affected organs or systems. The fourth

direction is related to the prevention and reduction of the degree of disability.

The author emphasizes that the lack of competent and effective medical rehabilitation in Ukraine is a multifactorial problem: there is an insufficient number of inpatient and outpatient rehabilitation departments; lack of medical personnel - rehabilitation specialists, psychologists; there is not enough rehabilitation equipment; there is a need for adequate educational programs for physicians.

In the article, the author emphasizes that one of the tasks of the state is to help persons with disabilities realize their constitutional rights; implementation of state policy in the field of rehabilitation of persons with disabilities, support for their integration into society, and the full-scale war on the territory of Ukraine causes an increasing urgency and need for the rehabilitation of persons injured as a result of hostilities. Such factors of the population's health, such as the increase in morbidity, injuries, temporary loss of working capacity, premature mortality of the population require the development of the rehabilitation medicine market of Ukraine and its legal regulation. The article notes that the positive aspects are the development of new medical rehabilitation technologies, including those based on telemedicine and IT technologies, the preparation of new professional standards for medical rehabilitation at the modern level in accordance with international recommendations. All this requires the effective functioning of the system, which first of all requires the improvement and development of regulatory and legal support in the field of rehabilitation.

Key words: medical assistance; rehabilitation services; persons receiving rehabilitation assistance; persons with disabilities; the right to health care; public-private partnership; rehabilitation in the field of health care; demographic policy.

Актуальність проблеми дослідження. Стаття 49 Конституції України гарантує кожному право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм [1]. Стаття 284 ЦК України також зазначає, що фізична особа має право на надання їй медичної допомоги [2].

Повномасштабне вторгнення російської федерації викликало необхідність опрацювання та оновлення нормативно-правових актів щодо забезпечення права кожної особи на медичну допомогу, зокрема на надання реабілітаційних послуг в Україні. Як зазначають, надання таких послуг забезпечує: збереження або відновлення фізичного та психічного здоров'я отримувачів послуг; досягнення соціально-психологічного благополуччя; зниження частоти та тяжкості наслідків перенесених бойових психічних травм у формі гострих стресових реакцій; запобігання інвалідності; профілактику агресивної та саморуйнівної поведінки тощо [3].

Повномасштабна війна на території України зумовлює все більшу актуальність та потребу реабілітації осіб, які постраждали внаслідок бойових дій. Сучасний стан проблеми полягає в тому, що особи, які постраждали внаслідок бойових дій, часто зазнають серйозних травм та втрати функцій, що впливає на їхню якість життя. В умовах війни важливо забезпечити військових та цивільних осіб високим рівнем медичної допомоги та необхідними реабілітаційними послугами.

Реалізація особами з інвалідністю їх конституційних прав; проведення державної політики у сфері реабілітації осіб з інвалідністю, сприяння їх широкій інтеграції у суспільство – є одними з завдань держави [4].

Стан дослідження. Окремі питання правового регулювання реабілітації в сфері охорони здоров'я досліджували Х. Терешко, І. Сенюта, А. Герц, І. Спасибо-Фатеева, Р. Майданик та інші.

Метою дослідження є розвиток та удосконалення нормативно-правового регулювання у сфері надання реабілітаційних послуг, визначення видів таких послуг та осіб, яким надається реабілітаційна допомога.

Виклад основного матеріалу. Здоров'я населення є одним із важливих показників якості життя населення та соціально-економічного благополуччя країни. Зниження показників здоров'я свідчить про несприятливі тенденції у розвитку суспільства.

До ключових статистичних показників, які використовуються для оцінки здоров'я населення, можна віднести демографічні показники та захворюваність населення. Основними демографічними показниками є: рівень народжуваності та смертності (у т. ч. дитяча, дитяча, смертність працездатного населення, смертність по всьому населенню), природний приріст населення, структура смертності населення за різними класами хвороб.

Станом на 2024 рік індекс скорочення населення в Україні складає більше 1,0%. Тривала фаза повномасштабного вторгнення лише пришвидшує цей процес [5].

Що стосується такого показника, як захворюваність населення, то слід звернути увагу, що «широкомасштабна збройна агресія російської федерації проти нашої держави призвела до серйозного зростання ризиків тяжких епідемічних ускладнень та тягаря для системи охорони здоров'я (особливо в окупованій та прифронтовій зонах), що сприятиме зміні у структурі захворюваності та поширеності хвороб і станів, які будуть спричиняти найбільший тягар на систему охорони здоров'я та створювати нові ризики», як зазначено у Щорічному звіті про стан здоров'я населення України та епідемічну ситуацію за 2023 р. [6].

Розвиток та вдосконалення реабілітаційної допомоги населенню відкриває додаткові можливості для досягнення показників здоров'я населення. Медична реабілітація після тяжких та тривалих захворювань, операцій та травм у багатьох випадках має не менш важливе значення, ніж сам процес лікування.

Комплекс заходів, що включає способи прискорення відновлення, стимуляції регенеративних процесів, виявлення та зміцнення компенсаторних механізмів, корекції загальної резистентності організму та імунітету називається медичною реабілітацією [7].

На сьогодні реабілітаційна медицина орієнтована на низку ключових напрямків і складається з певних етапів: I етап реабілітації – лікарняний (стаціонарний), післялікарняний період; II етап – поліклінічний або реабілітаційний, санаторний і III етап – диспансерний.

Перший етап медичної реабілітації проводиться у структурних підрозділах, які надають спеціалізовану, у тому числі високоспеціалізовану медичну допомогу за профілем «анестезіологія та інтенсивна терапія» та у профільних відділеннях медичних організацій, що надають спеціалізовану, у тому числі високоспеціалізовану, медичну допомогу (неврологія, травматологія та ортопедія), серцево-судинна хірургія, кардіологія, онкологія та інша соматична патологія) в умовах, що забезпечують цілодобове медичне спостереження та лікування. Другий етап медичної реабілітації здійснюється в одно- або багатопрофільних стаціонарних відділеннях медичної реабілітації, центрах медичної реабілітації, санаторно-курортних організаціях в умовах, що забезпечують цілодобове медичне спостереження та лікування. Третій етап медичної реабілітації проводиться в амбулаторних умовах, який не включає цілодобове медичне спостереження та лікування: в амбулаторному відділенні (кабінеті) медичної реабілітації, вдома, в денному реабілітаційному центрі тощо.

Медична реабілітація - такий же дорогий процес, як і лікування, проте триваліший. Незважаючи на високий попит, за оцінками експертів, щороку близько 200 тисяч пацієнтів потребують якісної медичної реабілітаційної допомоги, тому в Україні розбудовуватимуть систему реабілітації на базі медичних закладів [8].

При цьому важливою є взаємодія держави та приватних клінік, яка можлива через створення державно-приватних партнерств. Для держави у сфері співробітництва основний ефект полягає в економії бюджетних коштів та залученні приватних інвестицій у державний сектор охорони здоров'я. Державно-приватні партнерства дозволяють вирішувати завдання забезпечення населення медичною реабілітаційною допомогою, в основі якої доступність, безпека, якість та ефективність.

Реалізація моделей державно-приватного партнерства у сфері медичної реабілітації також дозволить вирішити низку складних питань, серед яких запровадження механізмів державних закупівель, підготовка навчальних центрів для фахівців із консультування тощо. Розвиток ринку реабілітаційної медицини, зокрема її комерційного сегмента, може визначити підготовку кваліфікованих кадрів у цьому напрямі у навчальних закладах.

Медична реабілітація здійснюється не просто медичними організаціями, що мають ліцензію на медичну діяльність, а організаціями державного та приватного сектору охорони здоров'я та фізичними особами-підприємцями, при отриманні ліцензії на медичну діяльність, із зазначенням робіт (послуг) з медичної реабілітації як складника виду діяльності, що ліцензується [9].

Закон України «Про реабілітацію в сфері охорони здоров'я» закріплює термін «реабілітаційна допомога у сфері охорони здоров'я» (далі - реабілітаційна допомога) - діяльність фахівців з реабілітації у сфері охорони здоров'я, що передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на оптимізацію функціонування осіб, які зазнають або можуть зазнати обмеження повсякденного функціонування у їхньому середовищі [10].

У Порядку здійснення реабілітаційних заходів під терміном «реабілітаційні заходи з надання послуг» розуміється система медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних,

трудовах, фізкультурно-спортивних, соціально-побутових заходів, якими здійснюється комплексна реабілітація отримувачів, спрямованих на надання особам допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму для досягнення і підтримання соціальної та матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство, заходів з реабілітації у сфері охорони здоров'я [11].

Послуги з реабілітації, що надаються особам з інвалідністю, наступні:

1) медична реабілітація: яка включає відновну терапію, реконструктивну хірургію, профілактичні заходи, медичне спостереження, медичний патронаж, санаторно-курортне лікування;

2) психолого-педагогічна реабілітація включає: консультування, психолого-педагогічні діагностику, патронаж, корекцію, психологічну та педагогічну адаптацію, супроводження (спостереження), профілактику, консультування; освітні послуги: інституційна форма здобуття освіти (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева), зокрема в інклюзивних групах/класах), індивідуальна форма здобуття освіти (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж;

3) фізична реабілітація: консультування, ерготерапія, кінезотерапія, лікувальний масаж, лікувальна фізкультура. Саме фізична реабілітація в умовах війни має важливе значення і може допомогти людям, які отримали травми або постраждали через воєнні дії, повернутися до повноцінного життя і забезпечити їх фізичне та психічне благополуччя. Застосування інтегрованого підходу до реабілітації дозволяє швидко та якісно відновити функціональний стан організму військовослужбовців, нормалізувати їх емоційний та мотиваційний стан, а також досягти оптимального рівня особистісної адаптації та професійно важливих якостей, необхідних для виконання своїх обов'язків;

4) професійна реабілітація: експертиза потенційних професійних здібностей, професійна орієнтація, професійний відбір, професійна (професійно-технічна) освіта, професійна адаптація, професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації;

5) трудова реабілітація: пристосування та створення робочого місця з урахуванням безпеки та особливих потреб особи з інвалідністю, раціональне працевлаштування, (поновлення трудової діяльності особи з інвалідністю за колишньою або новою професією);

6) фізкультурно-спортивна реабілітація: навчання осіб з інвалідністю заняттям з фізичної культури, оздоровлення у таборах фізкультурно-спортивної реабілітації осіб з інвалідністю, навчально-тренувальні заняття з фізичної культури і спорту, заняття спортом;

7) соціальна реабілітація: пристосування меблів, установа обладнання для адаптації житлових приміщень, навчання основних соціальних навичок, соціально-побутовий патронаж, працетерапія [12].

Серед перелічених видів реабілітаційних послуг важливим є проведення психологічної реабілітації. Психологічна допомога в реабілітації - діяльність, спрямована на відновлення та підтримку функціонування особи у фізичній, емоційній, інтелектуальній, соціальній та духовній сферах із застосуванням методів психологічної та психотерапевтичної допомоги у формах психотерапії, психологічного консультування або першої психологічної допомоги [13]. Психологічну допомогу в реабілітації здійснює клінічний психолог (психолог, психотерапевт) у складі мультидисциплінарної реабілітаційної команди [10].

В даний час великі дослідницькі центри у світі та в Україні намагаються проводити реабілітацію дистанційно (наприклад, лікувальна гімнастика, логопедія та нейропсихологічна корекція, психологічне консультування в режимі відеоконференцзв'язку, використання віртуальної реальності та біологічних технологій зворотного зв'язку, механотерапія). Розвитку дистанційної реабілітації сприяє телемедицина, проте застосування у широкій клінічній практиці «віддаленого» режиму контакту пацієнта та лікаря поки що можливе лише в обмежених випадках. Телереабілітація – складова телемедицини, що забезпечує надання пацієнтам реабілітаційної допомоги фахівцями з реабілітації шляхом телеконсультування (телевідеоконсультування) разом з обстеженням, телеметрії та в інших формах, що не суперечать законодавству, за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій [10, 13].

До осіб, яким надається реабілітаційна допомога, належать:

1) особи з обмеженнями повсякденного функціонування;

2) особи, у яких захворювання, травми, вроджені порушення або інші стани здоров'я можуть призвести до обмеження повсякденного функціонування або стійкого обмеження життєдіяльності [10].

Зазначені особи мають право на захист своїх прав в суді. Зокрема, у липні 2023 року на адресу Шевченківського районного суду міста Києва надійшла позовна заява ОСОБА_1 до Департаменту охорони здоров'я виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) про захист права на реабілітацію у сфері охорони здоров'я

Позовна заява обґрунтована тим, що позивач є інвалідом I групи, категорії А, лежачий хворий, не здатен до самообслуговування та надзвичайно залежний від постійного стороннього догляду, з ураженням опорно-рухового апарату, фізично не має можливості сісти в інвалідну коляску, не може звернутись до медичних закладів, відвідувати реабілітаційний центр, лікуватись санаторно-оздоровчих та лікувально-профілактичних закладах.

Рішенням Солом'янського районного суду міста Києва від 14.02.2023 року у справі № 755/18435/20 встановлено, що особі з інвалідністю (лежачому хворому) можливостей щодо включення до суспільного життя нарівні з іншими громадянами не створено, оскільки наразі для відповідної категорії осіб не створено умов та засобів для пересування/перевезення/транспортування. Таким чином, він не має жодної можливості отримати послуги з реабілітації у сфері охорони здоров'я.

В позові підсумовується, що, не зважаючи на міжнародні та внутрішні зобов'язання України щодо забезпечення мобільності людей з інвалідністю, держава Україна в особі центрального органу влади та органів місцевого самоврядування не забезпечила соціальних умов, для забезпечення прав та свобод, та задоволення потреб людей з інвалідністю, які прикуті до ліжка, тому позивач вимушений звертатися до суду, для захисту прав та свобод людини з тяжкою формою інвалідності [14].

Висновки. Такі чинники здоров'я населення, як зростання захворюваності, інвалідизація, тимчасова втрата працездатності, передчасна смертність населення вимагають розвитку ринку реабілітаційної медицини України. Істотним фактором погіршення здоров'я населення є фінансова недоступність широким верствам населення реабілітаційних послуг, державне недофінансування медицини, у тому числі вартісна реабілітація. Медична реабілітація в Україні має низку проблем, серед яких відсутність персоналізованого підходу, безперервності та комплексності. Позитивними аспектами є розробка нових технологій медичної реабілітації, у тому числі на основі телемедицини та IT-технологій, підготовка нових професійних стандартів для медичної реабілітації на сучасному рівні відповідно до міжнародних стандартів та рекомендацій. Відтак, вимагає ефективного функціонування система надання реабілітаційних послуг, що насамперед потребує удосконалення та розвитку нормативно-правового забезпечення у сфері реабілітації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 2996 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 01 липня 2024).
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 01 липня 2024).
3. Діміч А. Нормативно-правове регулювання психологічної та медичної реабілітації учасників організації об'єднаних сил як характерологічний вид логістичного забезпечення державної безпеки в Україні: проблеми та шляхи удосконалення. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 99–102.
4. Державна типова програма реабілітації осіб з інвалідністю. Постанова Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2006 р. № 1686. *Офіційний вісник України*. 2006. № 50. Ст. 3311; 2020, № 20, Ст. 763.
5. Демографічна ситуація в Україні катастрофічна URL: https://glavcom.ua/country/society/demografichna-situatsija-v-ukrajini-katastrofichna-ekspert-priholomshiv-prohnozom--996050.html#google_vignette (дата звернення 01 липня 2024).
6. Щорічний звіт про стан здоров'я населення України та епідемічну ситуацію за 2023 р. URL: <https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor> (дата звернення 01 липня 2024).
7. Лисенюк В.П., Самосюк І.З., Самосюк Н.І., Ткаліна А.В. Реабілітаційна медицина: основні поняття та дефініції. URL: www.mif-ua.com (дата звернення 02 липня 2024).
8. Щороку близько 200 тисяч пацієнтів потребують якісної медичної реабілітаційної допомоги URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-health/3778529-soroku-majze-200-tisac-pacientiv-potrebut-medichnoi-reabilitacijnoi-dopomogi-moz.html> (дата звернення 03 липня 2024).

9. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з медичної практики: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 березня 2016 р. № 285 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/285-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення 01 липня 2024).
10. Про реабілітацію в сфері охорони здоров'я: Закон України від 03.12.2020 № 1053-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text> (дата звернення 01 липня 2024).
11. Порядок здійснення реабілітаційних заходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 р. № 31 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/31-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 03 липня 2024).
12. Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 9.11.2022 № 1338 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 01 липня 2024).
13. Порядок надання медичної та/або реабілітаційної допомоги із застосуванням телемедицини на період дії воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: Наказ МОЗ України від 17.09.2022 № 1695 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-22?find=1&text=%D0%BD%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82#Text> (дата звернення 04 липня 2024).
14. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва у справі № 761/25371/23 провадження № 2/761/2927/2024 від 15 січня 2024 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення 05 липня 2024).